

PROKURORŲ ETIKOS KOMISIJA

IŠVADA DĖL PROKURORĖS S. Š. VEIKSMŲ

2016 m. spalio 27 d. Nr. 1.6-19
Vilnius

Prokurorų etikos komisija (toliau – Komisija), dalyvaujant Komisijos nariams Martynui Jovaišai (Komisijos pirmininkas), Alvydui Benošiui, Renaldai Kučinskaitei, Antanui Stepučinskui, Mildai Vainiutei, Gintautui Valickui, sekretoriaujant Gintarei Bliujienei (Komisijos sekretorė), išnagrinėjusi Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro Komisijai perduotą nagrinėti D. Š. (toliau – ir pareiškėjas) 2016-08-05 skundą (toliau – skundas) dėl Panevėžio apygardos prokuratūros prokurorės S. Š. veiksmų,

n u s t a t ė:

2016-08-05 D. Š. kreipėsi į Lietuvos Respublikos generalinę prokuratūrą su skundu dėl Panevėžio apygardos prokuratūros prokurorės S. Š. neetiško elgesio ir netinkamos profesinės etikos. Skundas buvo perduotas Vidaus tyrimų skyriui. 2016-08-31 Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro sprendimu skundas perduotas nagrinėti Komisijai.

Pareiškėjas nurodo, kad prokurorė S. Š. elgėsi neetiškai nutarime nutraukti ikiteisminį tyrimą nurodydama, kad didžioji dalis buhalterinės apskaitos pažeidimų Žemės ūkio kooperatyvo (toliau – ir ŽŪK) „<...>“ veikloje atsirado dėl kooperatyvo pajininko D. Š. kaltės. Tokiu būdu prokurorė pažeidė pareiškėjo nekaltumo prezumpciją. Prokurorė keliuose D. Š. adresuotuose raštuose taip pat nurodė, kad ikiteisminis tyrimas prieš D. Š. nutrauktas, nors prieš jį ikiteisminis tyrimas pradėtas ir atliekamas nebuvo.

2016-09-09 Komisijos pirmininko sprendimu dėl prokurorės S. Š. galimai padaryto pažeidimo pradėtas tyrimas.

Susipažinus su ikiteisminio tyrimo medžiaga nustatyta, kad ikiteisminis tyrimas buvo pradėtas 2013-05-05 ir atliekamas pagal požymius nusikalstamos veikos, numatytos Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 223 straipsnio 1 dalyje. 2014-02-28 specialisto išvadoje konstatuota, kad dėl nustatytų Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos įstatymo pažeidimų pagal pateiktus dokumentus iš dalies negalima nustatyti ŽŪK „<...>“ veiklos, nuosavo kapitalo, įsipareigojimų dydžio ir struktūros už laikotarpį nuo 2011-09-01 iki 2011-12-31.

2014-05-15 ŽŪK „<...>“ direktoriui A. P. buvo įteiktas pranešimas apie įtarimą padarius nusikalstamą veiką, numatytą BK 223 straipsnio 1 dalyje. D. Š. 2013-05-27 ir 2013-11-28 buvo apklaustas kaip liudytojas, 2014-01-24 – kaip specialusis liudytojas Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) 80 straipsnio 1 dalies ir 82 straipsnio 3 dalies tvarka. ŽŪK „<...>“ buhalterė E. S. 2014-06-12 apklausta kaip specialioji liudytoja.

2014-10-08 prokurorė S. Š. priėmė nutarimą nutraukti ikiteisminį tyrimą, motyvuodama tuo, kad nebuvo padaryta veika, turinti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių. Nutarimo rezoliucinėje dalyje nuspręsta ikiteisminį tyrimą prieš A. P. nutraukti, apie priimtą sprendimą pranešti

D. Š., E. S. ir A. P., pastarajam taip pat išaiškinant teisę nutarimą apskūsti. Be kitų motyvų, nutarime nurodyta: „Tvarkant ŽŪK „<...>“ apskaitą buhalterei E. S., aktyviai kooperatyvo veikloje dalyvavo jo pajininkas D. Š., kuris direktoriaus A. P. nurodymu pateikinėjo buhalterei pirminius apskaitos dokumentus, susijusius su jo ūkio produkcijos realizavimu ŽŪK „<...>“, juos nuolat peržiūrėdavo, keitė, pateikė dokumentus, kurių apskaitoje iš viso neturėjo būti, dalies dokumentų nepateikė (jie buvo pateikti teismui pradėjus bankroto procedūrą) ir pan. Taigi 2012 metais tvarkant apskaitą ir registruojant ūkines operacijas, susijusias su prekių ir paslaugų pirkimu iš ūkininko D. Š., buvo nustatyta eilė pažeidimų. Be to, apie kai kurias ūkines operacijas, registruotas ŽŪK „<...>“ vardu (transporto priemonių pirkimas, pardavimas), buhalterei iš viso nebuvo žinoma (apie jas žinojo D. Š.), todėl jos nebuvo įtrauktos į apskaitą. Tokiu būdu 2012 m. ŽŪK „<...>“ balanse, suvestiniuose registruose atsirado neatitikimų. Akivaizdu, kad 2012 metais didžioji dalis pažeidimų atsirado dėl ŽŪK „<...>“ pajininko D. Š. kaltės, tačiau pastarasis nėra nusikaltimo, numatyto BK 223 str., subjektas.“

2016-09-09 buvo gautas prokurorės S. Š. paaiškinimas dėl skunde nurodytų aplinkybių. Prokurorė nurodo, kad sprendimą nutraukti ikiteisminį tyrimą priėmė įvertinusi visus surinktus duomenis: liudytojų, specialiųjų liudytojų, įtariamųjų parodymus, specialisto išvadą ir kitą medžiagą, ir vadovaudamasi vidiniu įsitikinimu. Nutarimo motyvuojamojoje dalyje, sprendama A. P. kaltės (nekaltumo) klausimą, konstatavo faktus, kuriuos nustatė įvertinusi ikiteisminio tyrimo metu surinktą medžiagą. Sprendime įrašydama frazę: „Akivaizdu, kad 2012 metais didžioji dalis pažeidimų atsirado dėl ŽŪK „<...>“ pajininko D. Š. kaltės, tačiau pastarasis nėra nusikaltimo, numatyto LR BK 223 str., subjektas“, konstatavo ikiteisminio tyrimo metu nustatytus faktus, tačiau neturėjo tikslo ižeisti pareiškėją D. Š. Prokurorė pripažįsta, kad sprendama A. P. kaltės (nekaltumo) klausimą nutarime pavartojo netinkamą formuluotę, dėl kurios D. Š. galėjo susiformuoti nuomonė, jog jis yra apkaltintas nusikaltimo padarymu, nepaisant to, kad įtarimas jam nebuvo pareikštas. Priėmusi sprendimą nutraukti ikiteisminį tyrimą, tą pačią dieną, t. y. 2014-10-08, išsiuntė pranešimą A. P., prieš kurį tyrimas buvo nutrauktas. Pastarajam išsiuntė ir nutarimo nuorašą, išaiškindama sprendimo apskundimo tvarką. Pranešimus išsiuntė ir kaip specialieji liudytojai apklaustiems E. S. ir D. Š., informuodama juos apie ikiteisminio tyrimo nutraukimą. Pranešime, adresuotame E. S. ir D. Š., informuojant apie asmenį, prieš kurį tyrimas buvo nutrauktas, per klaidą vietoj A. P. pavardės buvo įrašyta D. Š. pavardė (anksčiau šios klaidos nepastebėjo, todėl negalėjo ištaisyti). Prokurorė nurodo, kad ateityje surašydama proceso dokumentus būsianti atidesnė, gerai apgalvosianti jų turinį ir vengsianti formuluočių, galinčių pažeisti asmens teises ar sukelti kitokias insinucijas.

2016-09-19 Komisijoje gautas D. Š. 2016-09-17 prašymas dėl skundo papildymo. Prašyme nurodyta, kad prokurorės S. Š. nepagrįstas ir neteisėtas konstatavimas nutarime nutraukti ikiteisminį tyrimą, kad „2012 metais didžioji dalis pažeidimų atsirado dėl ŽŪK „<...>“ pajininko D. Š. kaltės, tačiau pastarasis nėra nusikaltimo, numatyto LR BK 223 str., subjektas“, buvo naudojamas kaip esminis ir priimant procesinį sprendimą dėl atsisakymo pradėti ikiteisminį tyrimą pagal kitą D. Š. prašymą, kuriame buvo nurodytos tik 2016 m. sužinotos aplinkybės. Susiklostė tokia situacija, kad D. Š. nekaltumo prezumpciją be jokio pagrindo paneigiantys prokurorės teiginiai ir išvados viename jos priimtame nutarime sąlygojo neigiamą ir kitų procesų baigtį, dėl kurių sprendimą priėmė ta pati prokurorė.

Nagrinėdama skundą ir prašymą dėl skundo papildymo Komisija vertino juose nurodytus argumentus, prokurorės S. Š. paaiškinimą, atsižvelgė į ikiteisminio tyrimo medžiagą, atsisakymo pradėti ikiteisminį tyrimą medžiagą, taip pat kitas reikšmingas aplinkybes.

Dėl nutarime nutraukti ikiteisminį tyrimą pavartotos formuluočių

Nekaltumo prezumpcijos principas reiškia, kad asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltumas neįrodytas įstatymo nustatyta tvarka ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu. Šis vienas

pagrindinių baudžiamojo proceso principų yra įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 1 dalyje.

Ypač svarbu, kad nekaltumo prezumpcijos laikytųsi valstybės institucijos ir pareigūnai. Pažymėtina, kad viešieji asmenys, kol asmens kaltumas padarius nusikaltimą nebus įstatymo nustatyta tvarka įrodytas ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu, apskritai turi susilaikyti nuo asmens įvardijimo kaip nusikaltėlio. Priešingu atveju galėtų būti pažeisti žmogaus orumas ir garbė, galėtų būti pakenkta asmens teisėms ir laisvėms (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004-12-29 nutarimas).

Nekaltumo prezumpcijos principas įtvirtintas ir Prokurorų etikos kodekse, patvirtintame Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2004-04-30 įsakymu Nr. I-68 (2012-01-09 įsakymo Nr. I-15 redakcija), kaip vienas iš teisingumo principo elementų. Šio kodekso 5.1.2 punkte nurodyta, kad prokuroras privalo vadovautis nuostata, kad asmuo, įtariamą padaręs teisės pažeidimą ar nusikalstamą veiką, yra laikomas nekaltu tol, kol nėra pripažintas kaltu pagal įstatymą.

Šiuo konkrečiu Komisijos nagrinėjamu atveju nutarime nutraukti ikiteisminį tyrimą D. Š. atžvilgiu buvo pavartotas žodis „kaltė“. Viena vertus, tai gali kelti abejonių, ar šiuo atveju buvo laikomasi nekaltumo prezumpcijos principo, tačiau šio principo pažeidimo taip pat negalima konstatuoti vien remiantis nutarimo sakiniu, kuriame šis žodis buvo pavartotas, ir subjektyviu pareiškėjo suvokimu. Būtina sakinį, kuriame pareiškėjo atžvilgiu pavartotas žodis „kaltė“, vertinti tiek viso nutarimo kontekste, tiek ir atsižvelgiant į prokurorės S. Š. paaiškinimą. Nutarimas dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo yra didelės apimties. Jį sudaro 14 lapų, kuriuose yra išsamiai išdėstyti pagrindiniai ikiteisminio tyrimo metu surinkti duomenys, kurių pagrindu prokurorė padarė išvadą, kad ikiteisminis tyrimas turi būti nutrauktas, atlikta šių duomenų analizė ir padarytos motyvuotos išvados. Dėl motyvų pakankamumo ir pagrįstumo Komisija nepasisako, nes nutarimo nutraukti ikiteisminį tyrimą pagrįstumo ir teisėtumo tikrinimas neįeina į Komisijos kompetenciją. Iš nutarimo motyvuojamosios dalies turinio yra akivaizdu, kad, prokurorės nuomone, iš dalies nebuvo galima nustatyti ŽŪK „<...>“ veiklos, nuosavo kapitalo, įsipareigojimų dydžio ir struktūros dėl ŽŪK „<...>“ veikloje padarytų pažeidimų, už kuriuos didžiąja dalimi atsakingas D. Š. Šią savo išvadą prokurorė pagrindė tokiais argumentais: „Tvarkant ŽŪK „<...>“ apskaitą buhalterei E. S., aktyviai kooperatyvo veikloje dalyvavo jo pajininkas D. Š., kuris direktoriaus A. P. nurodymu pateikinėjo buhalterei pirminius apskaitos dokumentus, susijusius su jo ūkio produkcijos realizavimu ŽŪK „<...>“ juos nuolat peržiūrėdavo, keitė, pateikė dokumentus, kurių apskaitoje iš viso neturėjo būti, dalies dokumentų nepateikė (jie buvo pateikti teismui pradėjus bankroto procedūrą) ir pan. Taigi 2012 metais tvarkant apskaitą ir registruojant ūkines operacijas, susijusias su prekių ir paslaugų pirkimu iš ūkininko D. Š., buvo nustatyta eilė pažeidimų. Be to, apie kai kurias ūkines operacijas, registruotas ŽŪK „<...>“ vardu (transporto priemonių pirkimas, pardavimas), buhalterei iš viso nebuvo žinoma (apie jas žinojo D. Š.), todėl jos nebuvo įtrauktos į apskaitą. Tokiu būdu 2012 m. ŽŪK „<...>“ balanse, suvestiniuose registruose atsirado neatitikimų. Akivaizdu, kad 2012 metais didžioji dalis pažeidimų atsirado dėl ŽŪK „<...>“ pajininko D. Š. kaltės, tačiau pastarasis nėra nusikaltimo, numatyto LR BK 223 str., subjektas“.

Taigi nutarimo motyvuojamoje dalyje prokurorė pirmiausia pateikia argumentus, kodėl nutraukiamas ikiteisminis tyrimas prieš įtariamąjį A. P., o vėliau aptaria ir byloje kaip specialieji liudytojai apklaustų ŽŪK „<...>“ buhalterės E. S. ir pajininko D. Š. vaidmenį tvarkant ŽŪK „<...>“ buhalterinę apskaitą. Šioje vietoje nutarime akivaizdžiai matomas prokurorės įsitikinimas, kad negalimumą iš dalies nustatyti ŽŪK „<...>“ veiklos, nuosavo kapitalo, įsipareigojimų dydžio ir struktūros laikotarpiu nuo 2011-09-01 iki 2011-12-31 didžiąja dalimi lėmė D. Š. veiksmai (neveikimas). Šiai išvadai išreikšti prokurorė nutarime pavartojo žodį „kaltė“.

Organizuodamas ikiteisminį tyrimą ir jam vadovaudamas prokuroras yra savarankiškas ir nepriklausomas, galutinį proceso sprendimą priima vadovaudamasis tik teisės aktais, surinkta medžiaga ir vidiniu įsitikinimu, jo sprendimų teisėtumą ir pagrįstumą gali įvertinti tik aukštesnysis prokuroras ir (ar) teismas, todėl Komisija neturi įgaliojimų vertinti prokurorės išvados dėl D. Š. vaidmens ŽŪK „<...>“ veikloje pagrįstumo. Pažymėtina tik tai, kad šis vertinimas paremtas

ikiteisminio tyrimo duomenų analize. Todėl Komisija vertins tik žodžio „kaltė“ pavartojimą D. Š. atžvilgiu.

Atkreiptinas dėmesys, kad prokurorė nutarime pažymėjo, jog D. Š. negali būti nusikaltimo, numatyto BK 223 straipsnyje, subjektas. Dėl to darytina išvada, kad ji nekaltino D. Š. šio nusikaltimo padarymu. Nutarime taip pat nėra duomenų, leidžiančių daryti išvadą, kad D. Š. būtų apkaltintas kokios nors kitos nusikalstamos veikos padarymu. Neįžvelgimą D. Š. veiksmuose kokios nors nusikalstamos veikos ar kito teisės pažeidimo patvirtina ir tai, kad prokurorė ikiteisminį tyrimą nutraukė vadovaudamasi BPK 3 straipsnio 1 dalies 1 punktu, t. y. nenustačius, kad buvo padaryta veika, turinti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių, ir neinicijavo jokios kitos teisinės procedūros dėl galimai D. Š. padaryto kitokio teisės pažeidimo. Taigi įvertinus nurodytą frazę viso nutarimo kontekste ir atsižvelgiant į prokurorės paaiškinimą, darytina išvada, kad žodį „kaltė“ D. Š. atžvilgiu prokurorė pavartojo ne baudžiamosios teisės prasme, o komentuodama jo veiksmus ir įtaką ŽŪB „<...>“ veiklai ir galimumui nustatyti ŽŪK „<...>“ veiklą, nuosavą kapitalą, įsipareigojimų dydį ir struktūrą, t. y. bendrąja prasme. Toks žodžio „kaltė“ pavartojimas negali būti laikomas nekaltumo prezumpcijos pažeidimu, o kartu ir Prokurorų etikos kodekso pažeidimu.

Kita vertus, pažymėtina, kad prokuroras baudžiamajame procese yra asmuo, turintis specialų teisinį išsilavinimą, specialių baudžiamojo proceso žinių ir patirtį, o proceso dalyviai dažnai (kaip ir šiuo konkrečiu atveju pareiškėjas) tokių žinių, patirties ir išsilavinimo neturi, todėl ne visada gali tinkamai suvokti proceso dokumentuose pavartotų formuluočių tikrąją prasmę ir reikšmę. Atsižvelgiant į tai, prokuroras, surašydamas proceso dokumentus, turėtų stengtis argumentus ir išvadas išdėstyti kiek įmanoma aiškiau bei vengti formuluočių, kurios proceso dalyvių galėtų būti suprantamos kitaip, nei jas supranta prokuroras, o ypač tokių, kurios galėtų būti proceso dalyvių suprantamos kaip juos įžeidžiančios, kaltinančios ar kitaip pažeidžiančios jų teises. Šiuo konkrečiu atveju tinkamesnė formuluotė galėjo būti tokia: „didžioji dalis pažeidimų atsirado dėl ŽŪK „<...>“ pajininko D. Š. veiksmų“ arba „didžiąja dalimi pažeidimus nulėmė ŽŪK „<...>“ pajininko D. Š. veiksmai“. Siūlytina prokurorams tokių galinčių būti dviprasmiškai suprastų formuluočių vengti.

Dėl raštuose D. Š. pavartotų formuluočių

Dviejuose D. Š. adresuotuose raštuose buvo nurodyta, kad ikiteisminis tyrimas nutrauktas prieš D. Š. Tiek iš viso ikiteisminio tyrimo konteksto, tiek iš prokurorės paaiškinimo akivaizdžiai matyti, kad D. Š. pavardė vietoj A. P. pavardės šiuose raštuose buvo įrašyta per klaidą. Tai gali būti laikoma rašymo apsirikimu ar (ir) nepakankamu atidumu rengiant raštus, tačiau negali būti laikoma prokuroro etikos pažeidimu.

Dėl nutarimo atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą.

2016-09-17 prašyme dėl skundo papildymo D. Š. nurodė, kad nutarime atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą pagal kitą D. Š. prašymą, kuriame buvo nurodytos tik 2016 m. sužinotos aplinkybės, taip pat buvo panaudoti D. Š. nekaltumo prezumpciją be jokio pagrindo paneigiantys prokurorės teiginiai ir išvados iš nutarimo nutraukti ikiteisminį tyrimą. Šie teiginiai ir išvados sąlygojo neigiamą kitų procesų baigtį, dėl kurių sprendimą priėmė ta pati prokurorė.

Nustatyta, kad dėl 2016-04-04 D. Š. prašymo 2016-05-03 Panevėžio apskrities vyriausiojo policijos komisariato Kriminalinės policijos ekonominių nusikaltimų tyrimo valdyboje priimtas nutarimas atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą. Šį nutarimą D. Š. vėliau apskundė, tačiau 2016-05-20 prokurorės D. Š. nutarimu, 2016-06-13 Panevėžio miesto apylinkės teismo ir 2016-07-15 Panevėžio apygardos teismo nutartimis jo skundai buvo atmesti. Taigi 2016-04-04 nutarimas įsiteisėjo. Komisija neturi įgaliojimų vertinti proceso sprendimų teisėtumo, todėl tik pažymi, kad nutarime nutraukti ikiteisminį tyrimą padarytos išvados nėra privalomos skundus dėl nutarimo atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą nagrinėjantiems teismams ir šios išvados nebuvo lemiamos priimant nurodytą

nutarimą atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą ir vėliau atmetant D. Š. skundus dėl šio nutarimo teisėtumo.

Įvertinusi visas faktines aplinkybes ir surinktą medžiagą, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 41 straipsnio 3 dalimi, Prokurorų etikos komisijos nuostatų 43.1 punktu,

Komisija k o n s t a t u o j a,

kad Panevėžio apygardos prokuratūros prokurorė S. Š. nepadarė įstatymo pažeidimo, tarnybinio nusižengimo, prokuroro vardą žeminančio poelgio ar kito Lietuvos Respublikos prokurorų etikos kodekso pažeidimo.

Komisijos pirmininkas

Martynas Jovaiša

Komisijos nariai:

Alvydas Benošis

Renalda Kučinskaitė

Antanas Stepučinskas

Milda Vainiutė

Gintautas Valickas